

SLOVENSKO-HRVAŠKA JEZIKOVNA MEJA V ISTRI GRADIVO ZA OBDOBJE OD LETA 1860-1956 - II. del

France OSTANEK

pok. ravnatelj Slovenskega šolskega muzeja, 61000 Ljubljana, Plečnikov trg 1, SLO
direttore (def.) del Museo della scuola, Lubiana, SLO

IZVLEČEK

Razprava je nadaljevanje iz 1. številke Analov. Avtor je v njej iz obširnih arhivskih (šolskih in župnih) virov izluščil podatke o ustanovitvi šol ter podal pregled razvoja za 30 obmejnih krajevnih šol (Rupa, Lipa, Novokračine, Jelšane, Pasjak, Veliko Brdo, Starod, Podgrad, Hrušica, Obrov, Golac, Poljane, Jelovica, Vodice, Rakitovec, Movraž, Črnica, Sočerga, Pregara, Graden, Hrvoji, Trebeše, Boršt, Koštabona, Puče, Krkavče, Raven, Sečovlje, Sv. Lucija, Piran). Sistematično sledimo razvoju šol od ukinitve pouka v nemškem jeziku in uvedbe italijanskega jezika, nato pa spremljamo razvoj šol v narodnih jezikih od druge polovice 19. stoletja dalje.

IZVLEČKI ŠOLSKIH KRONIK S PODATKI O UČNEM JEZIKU V KRAJIH NA NARODNOSTNI MEJI

Podatki o ustanovitvi šol so zbrani iz šolskih in župnih arhivov.¹ Pojasnjujejo razvoj šolstva na tem ozemlju, kjer je do 1943 potekal boj proti italijanskemu iredentizmu. Z Gentilejevo šolsko reformo (1923) so bile slovenske in hrvaške šole ukinjene in postopoma uveden italijanski učni jezik. V času, ko je bila Istra še avstrijska pokrajina, razlikujemo dvoje obdobji: prvo od 1812 do 1870, ko je cerkev upravljala nižje šolstvo, in drugo po letu 1870, ko so občine prevzele skrb za osnovne šole. V obmorskih mestih (Piran, Koper, Izola) so na glavnih šolah leta 1827 uvedli italijanščino kot učni jezik namesto nemščine. V trivalnih šolah pa so pri pouku uvajali slovenski ali hrvaški jezik poleg nemščine. V pomožnih šolah pa je bil učni jezik materni jezik učencev (slovensko-hrvaški). Te šole so prenehale delovati v nekaterih krajih po letu 1870, redne šole pa so odprli mnogo kasneje.

1. **RUPA (LRH)**. Do leta 1947 je spadala vas pod KLO Jelšane, okraj Ilirska Bistrica; sedaj občina Jurdani, okraj Klana, LRH.

Pred ustanovitvijo šole v Rupi so otroci te vasi obiskovali slovensko šolo v Jelšanah. V Rupi so ustanovili šolo Italijani l. 1932. Šola je bila od ustanovitve do l. 1953 nastanjena v zasebni hiši, kasneje v poslopju, ki so ga zgradili za fašistično milico. Stavba je enonadstropna in ima dve učilnici. Najprej je bil učni jezik italijanski, nato od l. 1945 slovenski in ko je bil kraj priključen LR Hrvaški, je bil na šoli uveden hrvaški učni jezik. Šola je imela dva oddelka in je bila osemletna. V šolskem letu 1956/57 je imela štiri razrede osnovne in tri razrede višje osnovne šole. V višji osnovni šoli je uveden predmetni pouk (na Hrvaškem se šolska reforma že izvaja). Vseh učencev je 46, poučujeta dve učiteljici. Šolska upraviteljica je Željka Dujmič. Učilnici sta lepi in razmeroma dobro opremljeni z učili in pohištvo. Na šoli je bil v tem šolskem letu deklški tečaj, ki so ga obiskovale mladinke iz Jelšan in

1 Tiskani viri, ki jih citiramo pri posameznih šolah, so:

1. Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem. Izdalo "Slovensko učiteljsko društvo" Ljubljana, 1874, str. 143, M. Močnik.
2. Popotnikov koledar za slovenske učitelje 1887. Sestavil Miha Nerat, Maribor, str. 128.
3. Naročni zapisnik z imenikom ljudskih šol in učiteljskega osebja na Kranjskem, Južnem Koroškem, Južnem Štajerskem in Primorskem in z osebnim statusom kranjskega ljud. učiteljstva za šol. leto 1911-12. XVIII letnik. Sestavil L. Jelenec, Ljubljana, 1911, str. 272.
4. Ročni zapisnik "Zveze jugoslovenskih učiteljskih društev" Julijske krajine za leto 1922. Trst, str. 76.
5. Viktor Car Emin. Moje uspomene na družbu Sv. Cirila i Metoda za Istru.
6. Barbalič Fran: Pučke škole u Istri. Pula, 1918. Str. 176.
7. Carmelo Cottone: Storia della Scuola in Istria. Capodistria 1938. Str. 280.

okoljskih vasi. Po izjavi poštarja in gostilničarja Milana Surina je bil v začetku uvedbe hrvaškega učnega jezika med prebivalci odpor in niso redno pošiljali otrok v šolo. Šolski okoliš obsega vas Lipo in Rupo. Prebivalci so Slovenci-Istrani-čakavci. Imajo naročenih še nekaj slovenskih časopisov.

Oni, ki hodijo na delo na Reko, kupujejo tam hrvaške liste. Nepismenih ni. Na šoli je tudi hrvaška knjižnica. Poslušajo pa slovenske radijske oddaje.

2. LIPA, Občina Jurđani, okraj Klana, LRH.

Šolo v tej vasi je ustanovil dr. Kalčič, vojaški zdravnik, doma v Lipi (vulgo Barela). Ustanovljena je bila leta 1884. Prvi učitelj je bil Slovenec, toda na željo ustanovitelja je bil učni jezik hrvaški. Po ustanovitvi šole v Rupi (1932) je bila šola ukinjena in vas priključena šolskemu okolišu Rupa. Pred ustanovitvijo šole v Lipi so otroci obiskovali šolo v Jelšanah. V nekdanjem šolskem posloplju je sedaj gostilna. Prebivalci se imajo za Istrane-Hrvate, dasi jim na hrvaški strani pravijo Kranjci. Župnijo imajo v Jelšanah in ljudje še sedaj molijo slovensko. Vas Lipa je leta 1944 doživela veliko tragedijo. Nemški in italijanski fašisti so zbrali vse prebivalce (265 oseb) v hiši na začetku vasi, jo polili z bencinom in zažgali. Del hiše je sedaj obnovljen in postavljen je spomenik žrtvam fašizma.

Šola v Lipi s hrvaškim učnim jezikom je navedena v Popotnikovem koledarju za l. 1887 na str. 86. Barbalič jo omenja na str. 147, Cottone na str. 242 in 280. Viktor Car Emin pa na str. 127.

Josip Ribarič (glej opombo 11 v: Ostanek, Annales 1/91) pravi na str. 33, ko omenja ustanovitev šole v Lipi, da druge vasi te občine (Jelšane) veljajo za slovenske, ker imajo te prebivalce vse oblasti za Slovence zaradi pripadnosti slovenski občini in župniji. Ime Slovenec ima v teh krajih (Čičarija) ugodnejši zvok kakor Hrvat. Vas Lipa je po zaslugi zdravnika Kalčiča imela hrvaško šolo in je to edina vas nekdanje jelšanske občine, katere prebivalci se imajo za Hrvate.

3. NOVOKRAČINE, Občina Ilirska Bistrica, okraj Koper.

Po podatkih šolske kronike, ki jo je napisala Albina Bedenk, je bila tu l. 1910 ustanovljena najprej ekskuredna šola k Jelšanam. Učenci višjih razredov pa so še nadalje obiskovali šolo v Jelšanah. Leta 1918 pa je bila odprta v vasi redna šola, ki je l. 1920 imela že dva oddelka. Prostore je imela v zasebni hiši št. 40, nato se je preselila po l. 1929 v hišo št. 36. Prva učiteljica sta bila Anton in Ivan Benčič. Učni jezik je bil slovenski. Obisk je bil dober. Italijani so med okupacijo namestili učitelje Italijane.

Šolski okoliš obsega vasi Novokračine, Sušak, Fabci in Novo vas. Vseh učencev je v šol. l. 1956/57 81 za dva oddelka. Prostora ima v združenem domu, kjer sta v spodnjih prostorih trgovina in gostilna. Do l. 1933 so

obiskovali to šolo tudi otroci iz Zabič, od takrat dalje pa so imeli učenci od 1. do 3. razreda pouk doma, učenci višjih razredov pa so hodili v Novokračine. To šolo so tudi obiskovali otroci iz vasi Lisce (Lisac), ki je sedaj v LRH in ima svojo šolo s hrvaškim učnim jezikom. Med NOB se je pričel slovenski pouk 15. 10. 1943 in je trajal do aprila 1944. Učil je tov. Dušan, za njim Fran Kalčič. KLO je po osvoboditvi 8. 10. 1945 najprej odprl šolo v cestarski hiši; poučevali sta Albina Bedenk in Ivanka Samsa, vpisanih je bilo 125 učencev. Na šoli imajo mladinski časopis Pionir in Ciciban. V vasi je javna knjižnica in nekateri vaščani so naročeni na slovenske časopise. (Poročevalec, Ljudska pravica, Kmečki glas in Jadran).²

V šolski kroniki so podatki o uporih - demonstracijah prebivalstva na pepelnico v letu 1920 (t.j. pred Rapalom). Takrat je v povorki okoli 1000 oseb iz Novokračin, Lipe in Rupe odšlo z rdečo zastavo v Jelšane pred orožniško kasarno in nato v Dolenje ter Rupo. Tu jih je čakalo 15 karabinjerjev, ki so hoteli povorko razpršiti. Drugi dan, ko so vojaki obkolili vas, so moški pobegnili v gozd, žene pa so ostale doma in zavrile vojake. Demonstracija je bila nacionalno-razredna. V tej vasi je živel Cekin, član KP iz Kuteževega in je deloval z Rudolfom Šlosarjem, ki je moral l. 1928 pobegniti v Jugoslavijo. Med NOB je bila vsa vas aktivna. Prebivalci so zavedni Slovenci.

Šole ne omenja Koledar - Ročni zapisnik iz l. 1922. Citira pa jo Barbalič na str. 148, V. Car Emin na str. 128 in Cottone na str. 246.

4. JELŠANE. Poprej je bila samostojna občina v okraju Ilirska Bistrica. Do leta 1918 je spadala v politični okraj Volosko-Opatija in sodni okraj Podgrad. Sedaj je občina v Ilirska Bistrici, okraj Koper. V stari občini Jelšane so bile šole: v Velikem Brdu (1 odd.), v Jelšanah (2), v Lipi (1), v Novokračini (ekskur.), Pasjaku (1) in Podgorju (1). Jelšane so oddaljene 5 km od Šapjan in imajo avtobusno postajo. V župnišču (dekaniji) je ohranjen star cerkveni arhiv, ki ima dobro ohranjen šolski arhiv do l. 1870. Po podatkih se je pričel prvi pouk l. 1815 v župnišču. Redna trivialna šola pa je bila ustanovljena leta 1830. V dopisu okrožnega urada v Lipi iz l. 1830 je naročilo, da je treba najeti posloplje za šolo, da bodo zanemarjeni Čiči obiskovali zanje potrebno šolo. V župnijski kroniki, ki je bila spisana 1935, je zbranega mnogo gradiva. Župnija Jelšane sega v X. stoletje, prvič je omenjena l. 1395 (prepir med tržaškim škofom in grofom Walsee). Naštete so leta 1645 ustanovljene kaplanije na Pregarjah, Vodica in Knežaku. Omenjeni sta naselitev Črnogorcev leta 1657 in posvetitev sedanje cerkve. V XVIII. stoletju (1743) je župnija obsegala: Bergud, Mune, Žejane, Hrušico, Podgrad in Vodice. V letu 1817 je bil sestavljen poseben pregled šoloobveznih otrok za kraje Prem, Bitnje, Sme-

2 Mišljen je Slovenski Jadran, ki se je kasneje združil z Goriškim listom in prevzel njegovo ime - Primorske novice - in izhaja še danes (1992) pod tem imenom (op.ur.)

rje, Janežovo Brdo, Čelije. Spisek tečajev nedeljske začetne šole se začne z letom 1815 in traja do l. 1869. Mnogo je izvornih okrožnic in odlokov Ilirskega gubernija v Trstu in Deželnega poglavarstva v Ljubljani.

V cerkveni kroniki je tudi podatek, da je leta 1896 pri občinskih volitvah zmagala narodna stranka proti nemškutarskim Pippom iz Šapjan. Takrat je bil sedež občine premeščen v Jelšane, prej je bil v Šapjanah 25 let, t.j. od l. 1871. Za župana je bil izvoljen Jožef Hrabar iz Jelšan št. 29. Leta 1925 je bila ustanovljena nova škofija na Reki in dekanija Jelšane je bila tja priključena. Leta 1934 so prepovedali rabo slovenščine pri liturgijskih opravilih. Leta 1935 je bil pri dekanu v Jelšanah sestanek dekanov iz Hrušice, Trnovača, Knežaka in Klane. Sprejeli so sklep, da bodo kljub prepovedi še nadalje opravljali molitve v slovenščini. Izvirni prepis te seje ima sedaj Institut za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Med italijansko okupacijo je moral oditi učitelj Makarovič in na šolo so prišli italijanski učitelji. Ustanovili so tudi otroški vrtec. Med okupacijo so bile gospodarske razmere boljše kakor sedaj. V vasi poleg zasebne gostilne delujeta le zadruga trgovina in gostilna. Industrije ni, na delo hodijo v Bistrico in na Reko.

Šolsko poslopje je bilo zgrajeno leta 1955, staro poslopje, ki je bilo pri cerkvi, so podrli. Na šoli je dvoje oddelkov s 5 razredi. Učenci višje osnovne šole obiskujejo nižjo gimnazijo v Il. Bistrici. Šolski okoliš obsega od leta 1947 Jelšane in Dolenjo vas. Poprej je šolski okoliš obsegal Rupo, Lipo, Novokračine, Fabče, Sušak, Smrdeče in Novo vas. Na šoli je knjižnica, v vasi pa sta do leta 1928 delovala društvo Sloga in posojilnica, ustanovljena 1909. Sedaj je 70 naročnikov na Mohorjevo družbo, nekaj na Poročevalca, Ljudsko pravico, Jadran in na Pionirja, Cícibana in Pionirski list. V Učiteljskem tovarišu iz leta 1861 je na strani 137 dopis iz Jelšan. V njem jelšanski učitelj pravi, da so že povsod v občini (fari) slovenske šole, potrebno je le, da bi tudi na uradih govorili slovensko. Ljudje so zavedni Slovenci.

Šola je navedena v ročnih zapisnikih v letih 1874, 1887, 1811/12, 1922. To navajajo Barbalič na str. 147, V. Car Emin na str. 127 in Cottone na str. 242.

5. PASJAK. Občina Jurdani, okraj Klana LRH.

Šola s slovenskim učnim jezikom je ustanovljena l. 1903. Do ustanovitve šole v kraju so učenci obiskovali pouk v Jelšanah. V šolski okoliš spadajo vasi: Pasjak, Šapjane in Malo Brdce. Po podatkih v Učiteljskem kalendarju je šola l. 1911 imela 2 oddelka s slovenskim učnim jezikom. Sedaj ima šola 2 oddelka s 7 razredi in predmetni pouk v višjih razredih. Leta 1943 je bil tu nameščen na partizansko šolo Branko Prebilič, po rodu Hrvat (sin učitelja), domačin, ki je do leta 1947 učil slovensko, po tem letu, ko je pripadel kraj LR Hrvaški, pa v hrvaškem jeziku. V začetku so se prebivalci upirali hrvaškemu pouku. V šoli še sedaj kaznujejo otroke, če govore v narečju namesto v knjižnem hrvaškem jeziku. To je izjavil župnik Božič. Po izjavi Maksa Jeričevića (vulgo

Lavris) iz Šapjan so se v Avstriji in pod Italijo prebivalci imeli za Istrane - Slovence. Gospodarski razlogi so jih silili, da bi prišli pod LRH. Po izjavi poštarice v Šapjanah ljudje še bero slovensko in imajo tudi naročene slovenske časopise. V Barbaliču na str. 147 je označena šola kot slovenska z 2 oddelkoma in 108 učenci. Cottone jo omenja na str. 242., V. Car Emin pa na str. 127. V Ročnem zapisniku iz l. 1922 je na str. 73 označena kot slovenska šola z 2 oddelkoma in s 126 učenci. Do leta 1922 je bil na šoli slovenski pouk. V vasi je delovalo do leta 1925 društvo Danica. Župnija je v Jelšanah.

Na šoli je ohranjen arhiv iz dobe italijanske okupacije in nekaj učbenikov. V vasi Brdce govore ljudje slovensko boljše kakor v Pasjaku. Nova politično-upravna meja in hrvaška šola bosta sčasoma odločili tudi narodnostno opredelitev.

6. VELIKO BRDO. Občina Il. Bistrica, okraj Koper. Poprej v občini Jelšane. Župnija Jelšane.

Šolo so leta 1925 ustanovili na pobudo fašističnega komisarja, da bi pospešili italijanizacijo kraja. Nima svojega šolskega poslopja, temveč je sredi vasi v zasebni hiši, ki so jo pred letom prenovili. Ima dva oddelka in manjka en učitelj. Šolska soba je snažna, toda majhna. V šol. l. 1956/57 je 50 učencev. Šolski okoliš obsega Veliko Brdo, Studeno goro in Pavlico. V času NOB je bil tu pouk l. 1944/45. Otroci iz vasi Paulica in Studene Gore so poprej obiskovali šolo v Sobonjah, po letu 1920 v Paulici in sedaj po l. 1945 v Velikem Brdu. Župnija za Pavlico in Studeno goro je v Podgradu. Pred ustanovitvijo šole v Velikem Brdu so otroci obiskovali šolo v Jelšanah.

Kraj je slovenski.

7. STAROD. Občina Il. Bistrica, okraj Koper. Poprej občina Podgrad, okraj Volosko.

Po podatkih v šolskem arhivu v Jelšanah so otroci iz Staroda obiskovali šolo v Hrušici. Leta 1832 je bilo 36 šoloobveznih otrok. Pomožno šolo je ustanovil škofijski ordinariat v Trstu z odlokom št. 2453 z dne 11. oktobra 1864. Najeli so zasebno hišo, v kateri je učil krajevni duhovnik. Učni jezik je bil slovenski. Pouk so imeli 2 uri dopoldne in 2 popoldne. Šolski okoliš je obsegal Starod, Studeno goro in Pavlico. Leta 1864 je bilo 44 učencev za redno in 37 za ponavljalno šolo. Leta 1910 je bila ustanovljena redna šola. Leta 1870 je prenehala delovati pomožna šola in otroci so obiskovali šolo v Podgradu. V času italijanske okupacije je bil l. 1924 uveden italijanski učni jezik. Sedaj je pouk v delu župnišča, ki je prirejen za šolo.

V Imeniku šolskih oblastnij (1874) sta na str. 133 navedena šola "Na Staradi" Castelnuovo (Podgrad) in Primož Šubic, duhovnik učitelj. Barbalič jo navaja na str. 154, V. Car Emin na str. 127, Cottone pa je ne omenja. Ni niti v Ročnem zapisniku iz l. 1922, pač pa je v Učiteljskem tovarišu iz l. 1922 na seznamu šol v Julijski krajini. Učni jezik je sedaj slovenski. Poučuje učiteljica Ema Škorja s Klanca, obiskuje pa jo 11 učencev. Sedanji

šolski okoliš obsega vas Starod. Kraj je siromašen in zaostal. V vasi ni niti knjižnice niti društev.

8. **PODGRAD.** Do l. 1910 je bil samostojna občina in sedež okrajnega sodišča. Sedaj občina Hrpelje, okraj Koper.

Po prvotnih podatkih je bila šola ustanovljena leta 1852. V dekanijem arhivu v Jelšanah so podatki, ki to potrjujejo. Šola je imela takoj svoje poslopje, v katerem je še sedaj. Inšpekcijski zapisniki in statistične tabele omenjajo šolo kot trivialno, s slovenskim učnim jezikom. V dekanijem arhivu v Hrušici je shranjen spis okrožnega urada v Podgradu, ki je prvi slovenski razglas iz l. 1809, t.j. razglas generala Bertranda. Šolski okoliš je obsegal: Račice, Sabonje, Podgrad. V Podgradu je bila nedeljska šola, a v Hrušici redna; tja je hodilo nekaj učencev. V imeniku šolskih oblastnij iz leta 1874 je podatek, da je takrat učil Anton Rogač, duhovnik - učitelj. V jelšanskem arhivu pa so podatki za učitelja Petra Svetlina, ki je že leta 1864 učil na enorazredni šoli; takrat je bilo 136 šoloobveznih otrok v okolišu, toda pouk jih je obiskovalo le 41. V Popotnikovem koledarju iz l. 1887 je razvidno, da je imela en oddelk, po zapisniku iz l. 1911/12 pa dva oddelka. Barbalič jo omenja na str. 154 kot dvorazredno šolo s 194 učenci v letu 1913, V. Car Emin pa kot trioddeleno (na str. 127). Cottone pa na str. 242 pravi, da je bila ustanovljena l. 1878, leta 1910 pa je imela že tri oddelke. V času fašistične okupacije je bilo didaktično ravnateljstvo za ta okoliš v Marezigah. V knjigi Dokumenti o obrani (glej opombo 16 str. 21) je večkrat omenjena šola v Podgradu (str. 59, 49). Do l. 1926 je bil pouk v slovenskem jeziku, nato v italijanskem. V kraju so delovali podružnica Ciril-Methodove družbe, tamburaško društvo, knjižnica, zadruga. Število prebivalcev se je zmanjšalo. Celo dijaki gimnazije so pobeželi v Trst. Sedaj ima šola dva oddelka osnovne šole in štiri oddelke nižje gimnazije. V vasi so društvo Svoboda, kino, knjižnica in telovadno društvo. V šolski okoliš spadata vas Račice in Podgrad.

V Zeitschrift des Deutschen und Oesterreichischen Alpenvereines; Jahrg 1884. - zv. XV., Salzburg, 1884 je v sestavku: W. Urbas: Die Tschitschen und die Tschitscherei, Ein Culturbild aus Istrien, str. 1-27, Podgrad omenjen med slovenskimi kraji. Na str. 16 omenja zasilne šole in v Podgradu večrazredno osnovno šolo; pri tem omenja vas Račice.

V kraju so bili svoj čas sedeži občine, sodišča, davkarije, notarja, odvetnika in več trgovin. Sedaj so tu izpostava občine in dom JLA ter kasarna. Prebivalci so čakavci in se imajo za Slovence.

9. **HRUŠICA** je spadala do l. 1918 v občino in v sodni okraj Podgrad, politično-upravno pod Volosko - Opatija, sedaj pa spada pod Koper, občino Hrpelje. Do te nove razmejitve pa je spadala v okraj Sežana.

Hrušica je spadala pod dekanijo Jelšane in po podatkih v starem cerkvenem arhivu sem našel ugotovitve, da je bila ustanovljena prodekanija v avgustu 1806 (citiran

dekret v kroniki). Leta 1807 je priobčen odlok o pouku verouka v slovenskem jeziku (lingua vulgari - lingua vernacula), ki ga je poslala škofija v Trstu, kamor je bila inkorporirana ta dekanija. Nadalje so v arhivu podatki o uporabi katekizmov pri pouku. Na str. 5 so omenjene šole v dekaniji in l. 1817 nedeljska šola v Hrušici. Za leto 1815 so podatki za učiteljske nazive: magister, aedituus (mežnar) et organista. Spisek aktov je popoln od l. 1830 dalje. So pa spisi od l. 1806 dalje. Sedanji dekan Vlado Šircelj arhiva še ni pregledal. Mnogo spisov o šoli in pouku je iz Jelšan. V kroniki je prvi slovenski zapis razglas generala Bertranda (1809). Leta 1827 so priče vpisane slovensko. Knjiga o šolskih zadevah obsega čas od l. 1842 do 1884, za dekrete pa od l. 1806 do 1826. Ohranjen je tudi register z navedbami izdanih spričeval o izpitih iz verouka.

Arhiv je treba podrobno še pregledati.

Redna trivialna šola je bila ustanovljena l. 1827. V Jelšanah pa je komisijski zapisnik (13. 10. 1819), potrjen od okrožja v Pazinu dne 21. 8. 1827, prav tako od gosposčine Podgrad. V njem je določena plača učitelju v Hrušici. Vsaka hiša je morala letno plačati 30 krajcarjev šolnine. Okoliš je obsegal 427 hiš v vaseh: Hrušica, Podgrad, Podbeže, Obrov, Javorje, Male Loče, Račice, Starod, Sabonje, Gradišče, Studena Gora, Pavlica in Poljane. V letih 1824 - 1830 je poučeval Ivan Cesar. Leta 1834 je postala šola v Hrušici vzorna šola in dobila naslov Muster Elementarschule. Takrat je poučeval J. Mahorčič.

Na osnovni šoli, ki je dvooddelčna, je 39 učencev; poučuje šolski upravitelj Tomažič, domačin, s svojo ženo. V šolski kroniki so naslednji podatki: šolski okoliš tvorijo Hrušica in Male Loče. Poprej je obsegal vasi: Javorje, Obrov, Podbeže in Gradišče - do l. 1900. Šolska stavba je stara in leta 1900 prezidana, po letu 1950 pa obnovljena. Pred zgraditvijo poslopja je bil pouk v župnišču. Pouk se je pričel najbrž že leta 1806, ker od takrat izvirajo okrožnice o pouku in ker je bila takrat ustanovljena prodekanija, takratni župnik pa je bil višji šolski oglednik za druge šole. V šematizmu (glej opombo 14 na str. 21) je za leto 1827 navedena trivialna šola z M. Demšarjem, katehetom, in Jan. Knoblom, učiteljem. V imeniku oblastnij iz l. 1874 je omenjen učitelj Franjo Vajšel. V koledarju iz l. 1887 je navedena slovenska šola z enim oddelkom in 121 učenci. Omenja jo Barbalič na str. 154; v letu 1913 je bilo pet učiteljev in 350 učencev. Ta podatek velja za šolo v Hrušici in Obrovem, kjer je bila ekspozitura z dvema oddelkoma; tam sta poučevala začasna učitelja Ivan Kržišnik in Ivanka Podreka (Ročni zapisnik za l. 1914/15, stran 137-138). Barbalič pa je seštel oddelke in učence obeh šol skupaj. V Carju Eminu so podatki o šoli na str. 127, v Cottonu na str. 242. Ta ima napačen podatek o ustanovitvi šole (1875).

Stara učiteljska šolska knjižnica je izgubljena. Leta 1927 je bil uveden italijanski pouk v vseh oddelkih. Med NOB se je pričel slovenski pouk leta 1944/45 v župnišču. Po letu 1945 so organizirali tečaje za mladino. Leta 1953

je bilo še 58 učencev. Prebivalci so Slovenci, berejo Jadran, Kmečki glas, Našo ženo. Iz vasi sta le dva mladince na učiteljsku, na univerzi ne študira nihče. V kraju je bila do italijanske okupacije mlekarska zadruga, ustanovljena l. 1902.

10. **OBROV.** Poprej občina Podgrad, sedaj Hrpelje. Poprej je bil okraj Sežana, od l. 1955 pa Koper.

Šolski okoliš sestoji iz vasi Obrov, Javorje in Gradišče. Šola ima dva oddelka z 62 učenci (šol. l. 1956/57). Pouk je celodnevni. Imajo novo zlato knjigo in kroniko. Kroniko so pričeli pisati l. 1945. Nima lastnega poslopja, temveč domuje v prvem nadstropju zadržnega doma, kjer sta dve učilnici. V šol. kroniki ni točnih podatkov o ustanovitvi šole. Že pri Hrušici smo navedli, da so šoloobvezni otroci vasi Obrov in Javorje obiskovali pouk v Hrušici do l. 1911/12. Otroci iz Gradišča so zaradi oddaljenosti ostajali doma. Ob pričetku pouka v Obrovem šola ni bila samostojna, temveč je bila le podružnica šole v Hrušici, čeprav je imela dva oddelka. V ročnem zapisniku za šol. l. 1914/15 (str. 137-138) je učiteljstvo šole v Obrovem navedeno pri Hrušici. Takrat sta učila Ivan Kržišnik in Ivanka Podreka, oba pomožna učitelja. V župnem arhivu v Jelšanah pa je poročilo dekana škofiji o šolah v dekaniji za šol. l. 1912/13, vpisana pa je tudi šola v Obrovem z enim oddelkom in 109 učenci. V Ročnem zapisniku za l. 1922 je navedena enooddelčna šola s 147 učenci (str. 73) kot učiteljica pa Pelagija Kampjut. Leta 1923 sta prišla na šolo še Hrvat Ivan Ribarič iz Vodice in Italijanka Polona Aurelia iz Barija. Leta 1925 je bila šola povsem italijanska. Slovenščini je bila odmerjena samo 1 ura pouka na teden. V šolski kroniki so navedeni vsi italijanski učitelji, ki so tu poučevali. Med NOB je bila tu partizanska slovenska šola od l. 1943 do maja 1944. Učili sta domačinki Ivanka Dodič in Terezija Bubnič. Leta 1948 so podrla staro poslopje, v katerem je bil pouk, in zgradili sedanji združni dom. Iz Obrova je pobegnilo mnogo mladine v Trst. Prebivalci govore narječje (čakavci), imajo pa se za Slovence. Na list Jadran je naročenih v Obrovu 29, Javorju 30 in Gradišču 16 oseb. Šolo omenja Barbalič na strani 155, V. Car Emin na str. 128 med tistimi, ki so bile ustanovljene v obdobju 1914-1918, Cottone pa na str. 246 s podatkom, ki ni točen, t.j. da je bila ustanovljena l. 1917 z enim oddelkom.

11. **GOLAC.** Do l. 1910 je kraj bil vključen v občino Materijo, okraj Volosko. Po osvoboditvi je spadal k okraju Sežana. Sedaj je v občini Hrpelje, okraj Koper.

Leta 1809 je bila v kraju kaplanija jelšanske dekanije in je spadala pod župnijo Hrušica. Po podatkih v arhivu šolskega nadzorništva Jelšane (Distrikt Schulinspektion) iz leta 1824 je bilo v Golcu 32 dečkov in 26 deklic, t.j. 58 šoloobveznih otrok. Takrat je v Hrušici že obstajala redna trivialna šola. Po fasiji iz leta 1819 so Poljane spadale v šolski okoliš Hrušica, medtem ko je bil Golac izvzet, ker je že imel župnijsko šolo. V izkazu za leto 1845 so navedeni v Hrušico nevoščolani kraji. Med njimi je Golac, ki je imel takrat 81 hiš in 87 otrok za vsakdanjo

in 63 za ponavljalno šolo. V tabeli iz leta 1854 je kraj še vedno izven šolskega okoliša Hrušica. Tabela iz l. 1862 pa ima podatek, da takrat v Golcu ni bilo šole. Po podatkih iz l. 1866 je bila v Golcu leta 1863 ustanovljena zasilna šola, ki je imela samostojno poslopje. V statističnem pregledu (Tabelle über den Zustand der Elementar Volksschulen des Bezirks Jelšane im Schuljahre 1864, prov. Küstenland, Diözese: Triest-Capodistria) v šolskem arhivu dekanije Jelšane so podatki, da je v Golcu zasilna šola z enim oddelkom, s slovenskim učnim jezikom, s ponavljalno in sadjarsko šolo. Šolski okoliš je obsegal Golac in Poljane. Vsi šoloobvezni otroci (130) so obiskovali redni pouk, 73 pa v ponavljalni šoli. Leta 1869 je poučeval župnik Planinšek. V šolski kroniki so podatki o ustanovitvi redne šole z učitelji laiki in historiat vasi (naselitev). Redna šola je bila odprta l. 1908 in prvi učitelj je bil Andrej Baso, naslednji Janko Petaros, ki je bil tudi dober sadjar. Leta 1913 je bil odprt drugi oddelek, v katerem je učila Marica Petrič. Leta 1920 so učili Mimi Ribarič, Hrvatica iz Vodice, učitelj Peterič in Italijan Mario Clemente iz Sicilije. Leta 1926 so bili nižji oddelki italijanski, višji še slovenski. Leta 1928 je poučeval Hrvat Košak v italijanski šoli, uporabljal pa je tudi slovenski jezik. Leta 1933 je imela šola 3 oddelke, v šolskih letih 1939-1943 pa dva. Otroški vrtec so ustanovili Italijani l. 1939. Med NOB na šoli ni bilo pouka od l. 1943 do 1945, pač pa je bil tu 26. dec. 1943 prvi partizanski miting. Te podatke je v šolski kroniki napisala Iva Kunej, ki je poučevala v šolskem letu 1945/46. V vasi je sedaj 112 družin in le 16 priimkov. Ohranjeni sta dve stari hiši s kolonami in napisom.

Sedanji šolski okoliš obsega Golac, Poljane, Brdo, Gojake, leta 1866 pa je obsegal Golac in Poljane. Šolsko poslopje je sezidano v letu 1913; je enonadstropno, z dvema velikima učilnicama v pritličju, ki jih sedaj rabijo za prireditve. Šolska soba je v prvem nadstropju, kjer je tudi učiteljevo stanovanje. Vseh učencev je bilo v šolskem letu 1956/57 35, in sicer 17 dečkov in 18 deklic. Vas je imela ves čas slovensko šolo, edino leta 1887 je učil župnik Mate Markič, po rodu Hrvat, hrvaško. V učiteljskem pregledu šolskih oblastnij (1874) je naveden učitelj duhovnik Ivan Pretnar. Barbalič omenja šolo kot slovensko (na str. 152), prav tako Cottone (na str. 293). V Carju Eminu je našeta med slovenskimi šolami na str. 127. V Ročnem zapisniku iz l. 1922 je na str. 73 označena kot slovenska šola z dvema oddelkoma. Na tej šoli je tudi shranjena kronika osnovne šole Poljane, ki je bila ukinjena.

12. **POLJANE.** Poprej občina Podgrad, okraj Volosko, nato občina Hrpelje, okraj Sežana in l. 1955 okraj Koper. Kronika šole se hrani v šoli Golac. V kroniki je omenjen nastanek vasi, nadalje, da je v vasi 66 hiš in le 10 priimkov. Po podatkih v kroniki so šolo ustanovili leta 1925 Italijani. Nastanjena je bila v hiši Tomaža Mršnika. Tam je bila do leta 1931, nato se je preselila v hišo Ivana Demojzesa, kjer je ostala do leta 1943, ko je bil prekinjen

pouk. Po odhodu učitelja Italijana je bila l. 1944 odprta partizanska slovenska šola. Poučevali sta vaščanki Ivana Merdevič in Marija Mršnik, zasilni učiteljici, v slovenskem jeziku. V šolskem letu 1945/46 je bila tu potovalna šola, poučevala pa je učna moč iz Golca. Naslednje leto je bila odprta stalna šola, učila pa je Marta Krakar. Šola je obstajala do leta 1953, ko so jo ukinili in jo priključili v šolski okoliš Golac. Poljansko šolo so obiskovali otroci iz Poljan.

Iz arhivskih virov (župni arhiv Jelšane, SŠM) je razvidno, da je bila vas Poljane še v letu 1840 brez kuracije. Spadala je h Golcu. Omenjena pa je v letih 1844 in 1845. Leta 1846 je bilo v vasi 46 hiš in 39 šoloobveznih otrok. V letih 1854 do 1862 je bila všolana v Hrušico in takrat je obiskovalo 54 učencev redno in 44 ponavljalno šolo. Leta 1864 je bila všolana v Golac. Pouk v Poljanah je bil vedno v slovenskem jeziku, z izjemo v času italijanske okupacije. V cerkvi so prav tako molili, kot doma, v slovenskem jeziku. Šola ni omenjena v drugih virih, ker je bila ustanovljena šele pod it. okupacijo.

13. **JELOVICE** (LRH). Do l. 1943 so spadale pod občino Materija, sedaj pod občino Jurdani, okraj Klana.

Vas Jelovice so do ustanovitve samostojne šole spadale v šolski okoliš Vodice, od katerega so oddaljene 5 km. Vas je sredi doline, prislonska na pobočje. Nima električnega toka in je močno zanemarjena. Povezana je s Podgorjem s široko cesto. Šola je bila ustanovljena leta 1917. Nima lastnega poslopja in je v preurejeni kmečki hiši. Učilnica je majhna, še manjše pa stanovanje, t.j. sobica, ki je shramba učil, pisarna in spalnica. V šolskem letu 1956/57 je obiskovalo šolo 16 otrok. Poučevala je učiteljica v hrvaškem jeziku. Prebivalci te vasi so vedno obiskovali hrvaško šolo. Doma pa govore narečje - so Čiči, nezadovoljni, da so priključeni v LRH, kajti vse do l. 1943 so bili pod slovensko občino Materijo, sedaj pa imajo občino prav daleč.

V Barbaliću je omenjeno, da je tu potrebna šola (str. 153), V. Car Emin jo ima všteto med na novo ustanovljenimi šolami po l. 1914 na str. 128, prav tako jo Cottone na str. 246 omenja kot hrvaško šolo, ki je bila ustanovljena l. 1917. V okolišu so še sedaj nepismeni.

Do zadnje razdelitve okrajev je kraj spadal pod Buzet in na željo prebivalcev jih je obiskala komisija, da bi rešili njihovo pritožbo za priključitev Sloveniji. Ponudili so jim vrnitev k okraju Buzet in ker prebivalci na to niso pristali, se je komisija odpeljala. Glavni razlog za priključitev Sloveniji je gospodarski, ker imajo blizu Koper in občino Hrpelje.

14. **VODICE** (LRH) so bile do leta 1943 v občini Materija, okraj Volosko, kasneje v reški pokrajini. Po l. 1945 spadajo pod okraj Buzet, sedaj pod občino Jurdani, okraj Klana.

Vodice so prvotno spadale pod dekanijo Jelšane in v spisku šol in šoloobveznih otrok iz l. 1829 (žup. arhiv Jelšane fac., 1827., 19) so podatki, da je bilo v redni šoli 75, v nedeljski pa 26 učencev. Leta 1854 je bila odprta

redna pomožna šola. Učni jezik je bil po podatkih v uradnih statističnih tabelah slovenski, učili pa so 2 uri dopoldne in 2 uri popoldne v slovenskem jeziku. Leta 1864 je bilo v šolskem okolišu 189 šoloobveznih otrok, pouk pa je obiskovalo vsega 34 učencev v redni in 24 učencev v ponavljalni šoli. Šolski okoliš je obsegal vasi Vodice, Dane in Jelovice. Šola ima svoje poslopje. Sedaj ima dva oddelka. Leta 1869 je še učil župnik Poklukar, ki ga omenja tudi Ribarič kot slovenizatorja Hrvatov v svoji razpravi na str. 149. Piše, da je skušal zatreči stare običaje v cerkvi. Ta pomožna šola ni bila ukinjena leta 1870, temveč je obstajala nadalje kot redna ljudska šola in je navedena v Imeniku šolskih oblastnij, ni pa bilo zasedeno učno mesto. Leta 1887 je že postala šola hrvaška, učil pa je Vicko Rubeša. Šolo omenja Barbalić (str. 152) in navaja, da je imela dva oddelka s 107 učenci. V. Car Emin jo citira na str. 127, Cottone pa poroča o njej na str. 243 in ima netočen podatek o ustanovitvi (l. 1886), medtem ko je takrat bila le spremenjena iz slovenske v hrvaško šolo. Po osvoboditvi je na šoli ves čas hrvaški učni jezik in tudi prebivalci se imajo za Istrane-Hrvate, čeprav žele kot Jelovčani biti priključeni LRS. V vasi je od l. 1909 delovalo pevsko društvo Zelen bor, dokler ga niso Italijani razpustili. Leta 1922 je omenjena šola z 2 oddelkoma v Ročnem zapisniku na str. 74.

15. **RAKITOVEC**. Poprej je spadal v občino Buzet, nato v občino Podgorje, okraj Sežana, sedaj v občino Hrpelje, okraj Koper.

Pred ustanovitvijo šole v vasi so obiskovali otroci hrvaško šolo v Slumu. Leta 1908 je bila ustanovljena najprej ekskuredna šola k šoli Movraž. Prvi pouk je bil v hiši Roka Žiganteja. Leta 1912 so zgradili sedanje šolsko poslopje in odprli redno osnovno šolo. Prvi stalni učitelj je bil Fran Bernetič. Šolsko poslopje je bilo zgrajeno s pomočjo podpore Družbe Sv. Cirila in Metoda za Istro (Narodna obramba; edina številka, 4. svečana 1914; članek prof. Iv. Ivančiča; Družba Sv. Cirila in Metoda za Istro, str. 11-18; na str. 17 podatek za Rakitovec.) Leta 1924 so Italijani uvedli italijanski učni jezik. Med NOB je bil po l. 1943 tu pouk. Učila je Marija Miklavčič, mladinka iz vasi. Sedaj poučuje Vera Bolčič, doma s Klanca v Istri. Največja ovira za večji uspeh šol je stalno menjavanje učnih moči. V vasi je elektrika. V šoli je dovolj prostora tudi za prosvetno društvo, ker je sedaj le 23 učencev v prvih štirih razredih. Učenci višje osnovne šole obiskujejo gimnazijo v Hrpeljah. Župnijo so do l. 1943 imeli v Slumu, sedaj v Podgorju. Cerkevni jezik je slovenski. V vasi je delovala do leta 1918 tudi podružnica Družbe Sv. Cirila in Metoda za Istro. V vasi so izredno zavedni in so v večini aktivno sodelovali v NOV. Iz te vasi ni še nihče odšel v Trst preko meje ilegalno. Med NOV je vas bila nekaj časa priključena hrvaškemu osvobodilnemu gibanju, kajti tu je bil prehod čez železniško progo proti Danam. Prebivalci so zavedni Slovenci. Berejo Slovenskega poročevalca (3), list Jadran (10), Pionirja in

Cicibana. Na šoli je knjižnica. Deluje tudi prosvetno društvo z igrami.

Barbalič omenja šolo kot slovensko na str. 6. Leta 1913 je imela en oddelek s 126 učenci. Navedena je v knjigi V. Car Emina na str. 127, Cottone pa jo omenja na str. 230 pod Aquaviva Rachitovich z letnico 1913, ko naj bi bila šola ustanovljena; takrat je pa bilo namreč zagotovljeno le šolsko poslopje. Na tej šoli je bila od začetka pouka od 3. razreda dalje učni predmet italijanščina. Vpisana je tudi v Ročnem zapisniku iz leta 1914-15 na str. 137 kot slovenska šola z enim oddelkom.

16. **MOVRAŽ**. Do leta 1943 občina in okraj Buzet, šolski okraj Koper. Sedaj občina in okraj Koper.

V Šolskem muzeju je kratko poročilo iz l. 1951. Šolski okoliš je obsegal Movraž, Smokvico, Dvore, sedaj pa Movraž in Dvore, ker je vas Smokvica l. 1949 pripadla Gračišču. V šolski kroniki ni podatkov o nastanku šole. Omenjeno je samo, da so v začetku učili duhovniki, ki so ustanovitvi redne šole nasprotovali skupaj z vaškimi veljaki. V Imeniku šolskih oblastnih iz l. 1874 so navedeni šola v Mavraši, okraj Buzet in učitelj Ignacij Meško. V koledarju za l. 1887 šola ni zaznamovana, pač pa v Ročnih zapisnikih za l. 1911/12 in 1914/15 (str. 173 in 137). Navedena je tudi v Ročnem zapisniku za l. 1922 na str. 63 kot slovenska šola z enim oddelkom. Omenja jo Barbalič na str. 6 in pove, da jo je takrat obiskoval 101 učenec. Navaja jo V. Car Emin na str. 127, Cottone na str. 231. Slednji pove tudi, da je bila redna šola ustanovljena l. 1907. Sezidali so tudi šolsko poslopje, ki je med zadnjo vojno pogorelo in so ga obnovili l. 1945. To je nizka, pritlična stavba na kraju vasi. Ima 1 učilnico in 1 stanovanjsko sobo. Šola ima sedaj en oddelek in 41 učencev. V šolski kroniki, ki so jo pričeli pisati l. 1949, je več podatkov za čas italijanske okupacije. Leta 1924 se je pričel italijanski pouk. Italijanski učitelji so kaznovali slovenske otroke tako, da so jih obešali skozi okno. Prebivalci so Slovenci. Časopisov nimajo naročenih, pač pa imajo v vasi dva radijska sprejemnika. Kraj je gospodarsko zanemarjen. Kulturno-prosvetnega dela izven šole skoraj ni. V vasi je župnik in v cerkvi je slovenski jezik že od nekdanj.

17. **ČRNICA** (sedaj LRH). Do leta 1943 občina in okraj Buzet, nato v letu 1945 pripade Sežani, od l. 1947 zopet občina in okraj Buzet.

Začetki šole v Črnici segajo v leto 1887, ko je poučeval duhovnik Vekoslav Brozović kot pomožni učitelj. Učni jezik je bil hrvaški. V Ročnem zapisniku za l. 1911/12 je kot zasilni učitelj še vedno naveden isti duhovnik. Barbalič jo omenja na str. 5 kot šolo s hrvaškim učnim jezikom z 1 oddelkom in 115 učenci. Kot hrvaško šolo jo ima vpisano V. Car Emin na str. 127, Cottone pa na str. 230 (Carnizza) pravi, da je bila ustanovljena redna šola s hrvaškim učnim jezikom l. 1912. V šematizmu za l. 1910 pa je navedena kot slovenska šola. V Barbaličevi knjigi Narodna borba v Istri (glej opombo 13 na str. 16) je na str. 157 podatek (789), da je Deželni šolski svet za

Istro ustanovil 20. jan. 1912 hrvaško šolo v Črnici in še v nekaterih drugih krajih v Istri. Po osvoboditvi je bila šola slovenska in prebivalci so izjavili, da so Slovenci (89,38 %). Leta 1947 je bila priključena vas okraju Buzet v LRH, a do šol. l. 1951/52 je potekal na šoli pouk v slovenskem jeziku. Takrat pa sta nastopili novi učiteljici Hrvatici in uvedli hrvaški učni jezik. V šol. l. 1956/57 je na šoli 1 oddelek s 44 učenci v nižjih razredih, učenci višje osnovne šole pa obiskujejo gimnazijo v Buzetu. Šolski okoliš obsega naselja Črnica, Confi, Jakci, Mlini, Ogrini, Perci, Santiči, Goričica, Podrečak. V cerkvi je bil prej obredni jezik pri molitvah slovenski, leta 1952 pa se je moral slovenski duhovnik odseliti in je prišel Hrvat. V vasi želi večji del prebivalcev priključitev k LRS.

18. **SOČERGA** (Castel San Quirico). Do leta 1910 občina Buzet in okraj Buzet, sedaj občina in okraj Koper; do priključitve cone B je spadala pod okraj Sežana.

Šola ima kroniko, spisano leta 1946; omenjen je pričetek pouka v letu 1908. To leto je župnik Anton Budin pripeljal staro učiteljico, ki je poučevala otroke. Redna šola je bila ustanovljena l. 1913 in šolska soba je bila v hiši št. 32. Poučeval je Karel Vouk vse do leta 1916, ko je bil pouk prekinjen. Ponovno se je pričel pouk leta 1919, toda že v italijanskem jeziku. To se je zgodilo na pobudo duhovnika Italijana, ki je tudi v cerkvi govoril samo italijansko. Med NOB je bil nekaj časa pouk v slovenskem jeziku. Belogardisti pa so pregnali župnika Slovenca, ki je poučeval v šoli, in redni pouk se je pričel nato 5. okt. 1945. V hiši št. 6 je poučeval Avgustin Čok iz Trsta. Vpisanih je imel 106 učencev. Obisk pouka ni bil reden zaradi poljskega dela in mraza. Zaradi težkih razmer, v katerih so morali živeti učitelji, so se ti hitro menjavali v škodo učnih uspehov. Še leta 1947/48 je morala učiteljica spati v šolski sobi na tleh, ker ni dobila stanovanja. Sedaj je šola v novi zgradbi združena doma v l. nadstropju, kjer ima tudi učitelj lepo stanovanje. Odprt je 1 oddelek z 42 učenci. Šolski okoliš obsega Sočergo, Tuljake, Maršiče, Sokoliče, Pisare, Karle, Mavriče, Peraje, Uliko, Lukine.

V šoli se je treba po pripovedovanju učiteljice Norme Bernardi iz Maliže zelo truditi, da se učenci priučijo knjižnemu jeziku. Sedanji župnik Valentič ima v arhivu t.i. Gestions Protokol od l. 1890 do 1900. Pomembno je poročilo o pouku iz l. 1908. Najstarejši podatki o pouku verouka segajo v leto 1861. Od leta 1870 dalje so vpisi v slovenskem jeziku. V učiteljskih koledarjih šola ni omenjena. Tudi Barbalič je nima v knjigi, temveč samo na zemljevidu šol. V. Car Emin jo omenja kot deželno šolo s slovenskim učnim jezikom na str. 127, Cottone pa jo navaja na str. 244. Slovenski učitelj je bil izgnan l. 1918 in vas je bila do l. 1923 brez pouka. Ta šolski okoliš meji na Saleš v LRH, kjer je zgradila Ciril-Methodova družba hrvaško šolo.

19. **PREGARA**. Prej občina Buzet, okraj Koper, nato v puljski pokrajini, po letu 1946 v okraju Sežana, od leta 1947 v okraju Buzet in od l. 1956 v okraju Koper.

Šola je na jezikovni meji in njen okoliš obsega frakcije Pregaro, Reparac, Krištije, Bužele, Brežinare, Sv. Simon, Toniše in Klune, ki pa so politično-upravno v LRH, toda učenci obiskujejo šolo v Pregari. Leta 1910 je bila ustanovljena šola in učni jezik je bil hrvaški. Barbalič jo omenja na zemljevidu šol, V. Car Emin na str. 127 med tistimi, ki so bile ustanovljene v razdobju 1914-18, Cottone na str. 244 kot hrvaško šolo, ki je bila ustanovljena 1917 (napačen podatek). V Učiteljskem tovarišu z dne 2. 3. 1922 in v Ročnem zapisniku iz l. 1922 (str. 64) je šola v Pregari označena kot slovenska z enim oddelkom, toda Italijani so jo zaprli. Leta 1924 je bila odprta kot italijanska šola. Nima samostojne zgradbe in učilnica je v župnišču ter ima zasilen vstop, prirejen skozi okno. Po osvoboditvi do l. 1952 je bila pod LRS, nato pod LRH do l. 1956. (Ur. FLRJ, št. 15., 4. 1956). Šolska kronika je bila sestavljena 23. 6. 1947. Po podatkih v njej se je baje pouk pričel leta 1750, učil je Anton Štule, kasneje župnik Anton Ščiter, za kasnejšo dobo pa manjkajo podatki do ustanovitve v letu 1910. Med NOB ni bilo pouka. Leta 1946 je prišel prvi slovenski učitelj. Opisan je tudi izpad (demonstracija) šolskih otrok proti hrvaškemu učitelju v letu 1955. Otroci so vpili: "Nočemo hrvaškega učitelja!" Nekaj podatkov o šoli je v cerkvenem arhivu. Cerkev so imeli prej v Zrenju, sedaj v vasi, toda župnik je Hrvat. Po priključitvi k LRS leta 1956 so Hrvati odklopili električni tok. Prebivalci tega okoliša se imajo za Slovence in so naročeni na Jadran, ki izhaja v Koprju.

20. **GRADEB** (Gradinja). Poprej občina Oprtalj, okraj Poreč, po letu 1945 okraj Sežana in sedaj občina in okraj Koper.

Šolski okoliš obsega Graden, Brezovico, Abitante, Pavličice, Rošiče, Koromače, Staro Mandrijo, Sirče in Kaline. Šolsko kroniko je vzel zadnji hrvaški učitelj (1956) in je še ni vrnil. Šola je bila ustanovljena l. 1910, po podatkih v Cottonu pa l. 1906, in sicer en hrvaški in en italijanski oddelek (str. 136). v V. Carju Eminu pa je na str. 127 navedena kot hrvaška šola, ustanovljena po l. 1914. Barbalič pa na str. 127 omenja šolo kot dvojezično, t.j. hrvaško-italijansko.

Italijani so l. 1929 zgradili v Gradinu novo lepo enonadstropno poslopje, ki ima dve učilnici in učiteljska stanovanja. V šol. l. 1956/57 je bilo vpisanih 70 učencev, nameščeni pa trije učitelji. V letih 1951-1954 je bil na šoli pouk v hrvaškem jeziku, sicer pa v slovenskem od l. 1945 dalje. V kraju so podružnica občinskega urada, kmetijska zadruga in prosvetno društvo.

21. **HRVOJI**. Občina Koper, prej Oprtalj, okraj Poreč (1910).

V šolski kroniki je naveden naslov Žrnovec - Belvedur in podatek, da je bila šola ustanovljena l. 1912. Pred l. 1910 je učil krajevni duhovnik (kraj ima najvišji zvonik v srednji Istri). V sosednjem Topolovcu pa je bila l. 1906 odprta hrvaška šola. Leta 1910 je nastopila prva učiteljica, ki je učila v hrvaškem jeziku, učne knjige so bile hrvaške, po nekaj ur na teden je bilo odmerjenih pouku

slovenščine. Tako stanje je bilo do l. 1919/20, ko je bil uveden italijanski učni jezik. Leta 1940/41 je bil pouk ukinjen. Nekateri starši so med okupacijo sami učili otroke doma slovensko. Po kapitulaciji Italije je bil kraj priključen Slovenski Istri. Šolski okoliš obsega Topolovec, Hrvoje, Žrnovec (Črnovec v Nac. katastru). Slovenski pouk je od l. 1945/46 dalje. Med NOB ni bilo pouka. Šolsko poslopje so porušili Nemci l. 1944. Leta 1945/46 je bila odprta slovenska šola, v sosedni vasi Kučibreg pa hrvaška. Pouk je bil najprej v baraki, nato v zasebni hiši v vasi Belvedur in po razmejitvi med državnim ozemljem Jugoslavije in STO je bila šola premeščena v Hrvoje. Tu je bila šola najprej v župnišču (2 sobi), obiskovalo pa jo je 133 učencev. Leta 1952/53 so pričeli zidati novo šolsko poslopje (cca 10 milij. din) in 14. 3. 1954 je bila otvoritev. Poslopje je moderna pritlična stavba z vsemi potrebnimi prostori in lepim dvoriščem. Vanj so se vselili 19. aprila 1954. Na šoli je tečaj za kmetijsko-gospodinjstvo pouk. V uporabljeni literaturi ni navedene šole pod imenom Hrvoji, niti v pregledu v UT.

22. **TREBEŠE**. L. 1910 občina Buzet, sedaj občina in okraj Koper.

V muzeju je gradivo iz l. 1951 - poročila Marte Mihevc. Pouk se je začel 3. februarja 1951. Poučevala sta Anton in Ivan Maršič. Šola je imela 1 oddelek in je bila do l. 1943 italijanska. Šola nima svojega poslopja in pouk je v zasebni hiši (1930). Med NOB je poučevala mladinka Marija Palčič.

V literaturi, ki jo navajamo pri drugih šolah, ni omenjena. Navedena pa je v Nac. katastru s podatkom, da je bila ustanovljena leta 1923 (str. 503). Vas je slovenska in spada pod katastrsko občino Movraž. Od l. 1944 (NOB) poteka na šoli slovenski pouk.

23. **BORŠT**. Občina Marezige, okraj Koper, sedaj okraj in občina Koper.

Po podatkih v šolski kroniki je bila šola odprta 4. maja 1908 v zasebni hiši v zaselku Gorenjci. Pred tem otroci niso hodili v šolo. Okoliš obsega vasi Boršt, Gorenjci, Baratali, Hrpeljci, Labor in Glem. Labor je imel med NOB samostojno šolo, ki je bila leta 1951 ukinjena. Od l. 1908 do 1921 je bil pouk v vasi Gorenjci, nato v Borštu, kjer so postavili novo šolsko poslopje l. 1932. Ima dve šolski sobi in učiteljsko stanovanje. Od 1945 dalje ima šola 3 oddelke. Med NOB so na šoli poučevale domačinke (glej šolsko mapo v muzeju) in Cvetka Glavina iz Črnomlja, ki je pokopana v Trstu (padla). Šola je omenjena v Ročnem zapisniku iz l. 1922 na str. 63, v V. Carju Eminu na str. 127, v Cottoneju pa na str. 229. Slednji trdi, da je bila šola ustanovljena leta 1913, a na str. 254 ima podatek, da je šolska zgradba veljala 217.000 lir. Barbalič jo omenja na str. 15, le ime je popačeno in jo imenuje Borstama (italijansko Boste).

V arhivu Slovenskega šolskega muzeja je poročilo predsednika učiteljskega društva za koprski okraj iz leta 1920. V poročilu pravi, da je bilo v Borštu takrat 95 učencev, toda pouka ni bilo, ker ni bilo učitelja. V

Ročnem zapisniku, ki smo ga že omenili, je na str. 64 ponovni podatek za šolo Truške-Boršt z navedbo, da ima 2 oddelka, 160 + 110 učencev, ki jih poučuje 1 učitelj iz Mareizg. Šola je označena kot potovalna. Poučevala je Štefanija Bieker-Rolih (Roč. zap. str. 32). Prebivalci so Slovenci.

24. KOŠTABONA (Castel de Bona). Poprej občina Pomjan (1918), kasneje Šmarje, sedaj okraj in občina Koper.

Šola je bila ustanovljena po sklepu Deželnega šolskega sveta za Istro 20. jan. 1912, in sicer je bil odprt en slovenski in en italijanski oddelek. V obeh oddelkih je bil pouk drugega jezika (ital. - slov) neobvezen. Barbalič jo omenja na str. 19 kot pridruženo Pomjanu in v letu 1913 ima vpisani za Koštabono 2 samostojni šoli, italijansko - z enim oddelkom in 53 učenci - ter slovensko - z enim oddelkom in 87 učenci. V. Car Emin jo omenja na str. 127, Cottone jo navaja na str. 230, s točnim podatkom o ustanovitvi, in sicer kot italijansko in slovensko šolo. Podatek o ustanovitvi pa je v knjigi Narodna borba u Istri (glej opombo 13 na str. 16). V Ročnem zapisniku iz l. 1922 je na str. 64 navedena med zaprtimi šolami. Šolska stavba je bila zgrajena l. 1932 in je veljala 120.000 lir. Je enonadstropna, z dvema učilnicama in stanovanjem. Leta 1919 je bil slovenski pouk ukinjen. Šolski okoliš obsega Koštabono, Kapele, Križice (Hrvatini), Savaline, Škrline. V kraju je župnija, obredni jezik je slovenski, prebivalci Slovenci, ki imajo naročeno slovensko časopisje (Jadran itd.).

25. PUČE. Do l. 1910 občina Pomjan, med italijansko okupacijo občina Šmarje, sedaj okraj in občina Koper.

V muzejski kartoteki je poročilo iz l. 1952. Šolski okoliš obsega: Puče, Breče, Dolino, Planjave. Pouk se je pričel leta 1912 v zasebni hiši Jožeta Pucerja. V slovensščini so poučevali do l. 1918/19, ko so Italijani namestili učitelja italijanske narodnosti. L. 1932 so sezidali sedanje šolsko poslopje. Takrat sta spadala v ta okoliš zaselka Pribci in Mlini, šola pa je imela dva oddelka. V času NOB ni bilo pouka, in sicer od l. 1943 do 21. nov. 1945. V šoli so bili nastanjeni vojaki. Stavba je enonadstropna, z veliko učilnico in trosobnim stanovanjem. Šolski inventar je bil med vojno odnesen. V šol. l. 1934/35 je bilo 25 učencev, v šol. l. 1956/57 pa 27. Šolo omenja le Cottone na str. 255 pri stroških za zidanje poslopja, ki je stalo 120.000 lir. Kraj je slovenski in še preko Dragonje ljudje govore podobno narečje. Cerkveni jezik je slovenski, župnija pa je v Koštaboni.

26. KRKAVČE (Carcasse). Do l. 1910 občina Pomjan, nato Šmarje, sedaj okraj in občina Koper.

V župnijskem arhivu so ohranjeni spisi, ki govore o šoli v letu 1799. Ohranjen je tudi Catalogus Juventutis instructionem religionis frequentantis ab anno 1863. Na šoli sta sedaj dva oddelka z 68 učenci. Učenci višjih razredov obiskujejo osemletko v Ravnu (Sv. Peter). Po šolski kroniki se je pričel pouk leta 1905. Od l. 1852 do 1905 je obstajala zasilna župnijska šola. Slovenska šola

je bila odprta s pomočjo podpore Družbe sv. Cirila in Metoda za Istro (V. Car Emin str. 58), ki je dala občini brezobrestno posojilo. V kraju je bila takrat enooddelčna slovenska in italijanska šola. Šolsko poslopje je bilo zgrajeno l. 1905; ima 3 učilnice in stanovanje, je enonadstropno, z obširnimi dvoriščem in vrtom. Lega Nazionale je zgradila poslopje za italijansko šolo. Iz Učiteljskega koledarja za l. 1911/12 je razvidno, da je bila v Krkavčah najprej pomožna šola. Barbalič jo omenja na str. 19 kot pomožno slovensko šolo z enim učiteljem in 44 učenci. Omenja pa tudi Legino italijansko šolo (zasebno), z enim oddelkom in 55 učenci. Cottone pa pravi na str. 244, da je bila slovenska šola odprta l. 1917, kar ni točno. Šolski okoliš obsega: Krkavče, Hrib, Sv. Maver, Rov, Pučarje, Škrljevac, Žvabe, Abrame in Dolino.

V cerkvi je bilo slovensko bogoslužje (glagoljaši) do l. 1898, na šoli pa slovenski pouk do l. 1925. V vasi je tudi otroški vrtec, ki so ga odprli Italijani v šolskem l. 1936/37 (Cottone str. 261) in ima svoje poslopje.

27. RAVEN (Sv. Peter). Občina Piran, okraj Koper.

V muzeju je tiskano proočilo za šolo Raven, ki je izšlo ob otvoritvi nove osemletne šole 1. maja 1954, in pisano poročilo z dne 14. 9. 1955. in 24. 4. 1956. Občinski ljudski odbor Piran pa je novembra 1956 izdal poročilo svetov za šolstvo, prosveto in kulturo in telesno vzgojo (str. 69), v katerem so podatki o šolstvu za občino Piran (ciklostirano).

Do ustanovitve šole v Novi vasi l. 1914 so učenci obiskovali šolo v Krkavčah, nato domačo šolo in do l. 1926 dalje šolo v kraju Raven, ki je med Novo vasjo in Sv. Petrom. Leta 1926 so tam Italijani sezidali šolsko poslopje. Pouk je bil v italijanskem jeziku. Leta 1950 je bila odprta nova osemletna šola v Ravnu in sezidano novo poslopje. Na tej šoli so sedaj otroški vrtec, osemletna osnovna šola in dvoletna gospodarska šola. Po sklepu zbora volilcev je obvezen obisk vseh treh šol za učence tega okoliša. To je edini primer enajstletne šolske obveznosti v FLRJ. Šolski okoliš Raven obsega Sv. Peter, Novo vas, za nižjo gimnazijo pa še Padno in Krkavče.

V. Car Emin pravi na str. 128, da je bila v Sv. Petru odprta slovenska šola v razdobju 1914-1918. Cottone pa pravi na str. 244, da je bila l. 1914 odprta šola s slovenskim učnim jezikom in italijanščino kot učnim predmetom. V Ročnem zapisniku iz l. 1922 na str. 64 pa je šola v Novi vasi pri Piranu navedena med zaprtimi slovenskimi šolami v koprskem okraju.

V kroniki šole Raven je podatek, da je bila l. 1916 odprta šola v Sv. Petru, ki so jo leta 1919 Italijani zaprli in spremenili v italijansko. Kraj je slovenski in v cerkvi so imeli do italijanske okupacije molitve le v slovenskem jeziku.

28. SEČOVLJE. Občina Piran, okraj Koper.

Leta 1903 je bila odprta ekskurendna šola iz Pirana v Sečovljah. Leta 1906 je postala redna šola in v tem letu je bilo tudi zgrajeno šolsko poslopje. Šola je bila italijanska. Leta 1913 je imela šola 3 oddelke z 223 učenci

(Barbalić str. 22). Cottone jo omenja na str. 231 najprej kot ekskurendo s sedežem v zaselku Gorgo. Slovenska šola v Sečovljah je bila odprta l. 1945. Sedaj deluje osemletna šola v novi, moderno grajeni šolski stavbi, ki je bila odprta 30. julija 1953. Poleg nje je stanovanjska hiša za učitelje. Italijanska manjšinska šola je v stari stavbi, v kateri je v šolskem l. 1956/57 v prvih štirih razredih vpisanih 14 otrok. Na osemletni šoli v Sečovljah pa je 191 učencev v osmih oddelkih. Pritok slovenskih učencev je velik, ker se stalno priseljujejo nove družine, ki dobijo zaposlitev v rudniku ali drugih podjetjih.

29. **SV. LUCIJA**, Občina Piran, okraj Koper.

Italijanska šola je bila ustanovljena leta 1903 kot ekskurendna. Leta 1912 je imela že tri oddelke (glej Barbalić str. 22), Cottone pa jo omenja na str. 231 z istimi podatki kakor Barbalić. Slovensko šolo pa je ustanovila Družba Sv. Cirila in Metoda leta 1912 in je imela dva oddelka s 102 učencema. Milković, ki je v dogovoru s CMD ostopil parcelo za zidanje slovenske šole, je pretrpel italijansko nasilje, saj so mu v jezi zaradi njegove pomoči slovenski šoli zažgali domačijo. Šola ima sedaj štiri oddelke osnovne šole s 97 učenci. V. Car Emin jo omenja na str. 45 in 57.

30. **PIRAN**, okraj Koper.

Do leta 1950 v Piranu ni bilo slovenskih šol. Slovenski pouk v Piranu se je pričel 19. sept. 1950, ko so odprli novo šolo z dvema oddelkoma in 59 učenci. Prej so obiskovali osnovno šolo v Portorožu, ki je bila odprta l. 1945. Po oddelitvi učencev iz Pirana je šola v Portorožu ostala s štirimi oddelki osnovne šole, ki jih je v šol. l. 1955/56 obiskovalo 86 učencev, v šol. l. 1956/57 pa 112 učencev. V Piranu je nastanjena šola v starem poslopju (bolnišnica) skupaj s slovensko gimnazijo. Piranska šola je že leta 1951/52 imela štiri oddelke. V l. 1956/57 jih ima enajst, s 340 učenci. To veliko število učencev slovenske narodnosti je posledica spremembe narodostne strukture prebivalstva po priključitvi cone B STO-ja k Jugoslaviji. Večina prebivalcev italijanske narodnosti se je odselila.

Na gimnaziji v Piranu, ki ima prve štiri razrede, je bilo v šol. l. 1956/57 185 dijakov. Italijanska manjšina ima v Piranu še licej in nižjo gimnazijo. Na liceju sta bila v šol.

l. 1956/57 2 dijaka, na nižji gimnaziji 29. Skupaj je 31 dijakov, ki jih poučuje 9 profesorjev. Izdatki za italijanske manjšinske šole v Piranu znašajo: za osnovno šolo: 1,120.00 din, za gimnazijo: 4,108.000 din. V italijanski manjšinski osnovni šoli v Piranu je v 4 oddelkih 23 učencev. Italijanska gimnazija v Piranu ima lastno šolsko poslopje v njem pa je tudi osnovna šola. Italijanske šole imajo boljše opremo in boljše opremljene kabinete kakor slovenske.

Za šolstvo v Piranu so podatki v knjigi L. Morteana Notizie storiche della città di Pirano (Cottone str. 25). Morteani poroča o učitelju mestne šole v Piranu že v l. 1290. Poroča tudi o spisku učiteljev od l. 1328 do 1704; spisek je ohranjen v arhivu. V Piranu je bila ustanovljena glavna šola l. 1793. Nižjo realko so ustanovili 28. nov. 1870 (štev. dekreta 1681, 5. 11. 1870). Naslednje leto je postala višja realka. Italijanska mestna deška šola je imela l. 1876 pet oddelkov, l. 1909 osem in šest učilnic. L. 1898 je bila ustanovljena posebna dekliška šola, imela je tri učilnice in pet oddelkov. Leta 1913 pa je bilo deset oddelkov in šest učilnic. Istega leta je bila ustanovljena tudi dekliška meščanska šola. V času italijanske okupacije je delovala obrtna nadaljevalna šola (Avviamento professionale), ustanovljena 1919.

Poleg že navedenih šol so v Piranu še slovenski otroški vrtec, Zavod za gluho mladino, Vzgojni zavod Elvire Vatovec, pomorska srednja šola, dvoletna ribiška šola, nižja glasbena šola. Poleg tega delujejo še muzej, mestni arhiv, knjižnica in vrsta društev.

Italijanska manjšina ima svoja kulturna društva, ki pa so malo aktivna, ker se je večina prebivalcev italijanske narodnosti izselila.

V vaseh občine Piran delujejo ljudsko-prosvetna društva Svobode in telesno-vzgojna društva Partizana. Položaj Slovencev se je v tem delu Istre močno popravil in struktura prebivalstva po odhodu Italijanov se je zelo spremenila. Iz priseljencev nastaja nov tip slovenskega prebivalstva v Istri. V vaseh Raven, Sečovlje in v okolici se pojavlja med domačini odpor proti nekaterim priseljencem, ki v pijanosti žalijo domačine.

(se nadaljuje)

RIASSUNTO

Il contributo è la continuazione del dibattito aperto nel primo numero degli Annali. L'autore trae da vasti archivi (scolastici e parrocchiali) i dati sulla costituzione delle scuole e sul loro sviluppo in 30 centri a ridosso del confine (Rupa, Lipa, Novokračine, Jelšane, Pasjak, Veliko Brdo, Starod, Podgrad, Hrušica, Obrov, Golac, Poljane, Jelovica, Vodice, Rakitovec, Movraž, Črnica, Sočerga, Pregara, Graden, Hrvoji, Trebeše, Boršt, Koštabona, Puče, Krkavče, Raven, Sicciole, Santa Lucia, Pirano). Tale sviluppo viene seguito sistematicamente lo sviluppo delle scuole dall'abolizione dell'insegnamento in tedesco all'introduzione dell'italiano, a partire dalla seconda metà del XIX secolo si presta attenzione, invece, allo sviluppo delle scuole nelle lingue nazionali.